

Lista zakładników miasta Poznania

Autor: Bogumił Rudawski

4 August 26
Czytelnik

Lista zakładników
według koleju wsi w listopadzie

1899

1.	Dr. Celiński Karimierz	ur 18/8 1877
2.	Swedziński Stefan	19/8 1901
3.	Żywiński Antoni Kupiec	21/2 1898
4.	Chojewski Stefan dr. Przybyły	16/8 1891
5.	Prof. Bosowski Józef Jan	14/9 1882
6.	Kańek Walenty Kupiec	12/2 1895
7.	Kaczmarek Nikodem przemysłowiec	4/12 1877
8.	Czapki Stefan, inżynier	1/4 1876
9.	Łuszczewski Władysław, rzemieślnik	13/9 1884
10.	Douaj Adam, fryzjer	2/5 1882
11.	Czekala Wincenty, w. kawiarni	16/7 1879
12.	Bręczewski Ludwik, w. piekarni	19/8 1884
13.	Jagielski Robert, urzędnik państw.	16/8 1885
14.	Dzierżewicz Karimierz rzemieślnik	29/2 1884
15.	Marchwicki Edward inż.	2/10 1893
16.	Pohl Walenty, rzemieślnik	5/2 1883
17.	Ks. prof. Baranowski Zygmunt	2/10 1884
18.	Czerwiec Edmund przemysłowiec	22/10 1878
19.	Kujawa Tomasz Kupiec	29/4 1879
20.	Łopoliński Nikodem rzemieślnik	5/9 1892
21.	Okopiński Tadeusz stud. ek-aptekarz	31/7 1910
22.	Ks. prof. Chlousek Antoni	12/6 1889
23.	Stter Ruppert rzemieślnik	17/5 1875
24.	Motyliński Marian stud. pr. ek.	17/7 1915
25.	Krzyżankiewicz Włodzisław, dr. adw.	23/11 1878
26.	Dyckowski Stanisław drogerzysta	7/5 1883
27.	Świecki Stanisław Kupiec	16/4 1869
28.	Hadrys Henryk w. cukieru	15/1 1895
29.	Pykter Krystyna Kupiec	15/3 1875
30.	Baranowski Rudolf adwokat	29/4 1888

W. Winiarski (K. W.)
K. Winiarski

Fot. 1. Pierwsza strona pierwszej wersji listy.

11 września 1939 r. niemieckie władze wojskowe zażądały od Cyryla Ratajskiego, pełniącego obowiązki prezydenta miasta, wyznaczenia grupy zakładników, którzy mieli gwarantować swoim życiem bezpieczeństwo wkraczającym oddziałom Wehrmachtu oraz niemieckiej ludności cywilnej. Zakładnikami zostawały osoby znane i szanowane - profesorowie, urzędnicy, przedsiębiorcy. Znalazł się wśród nich m.in. Zygmunt Wojciechowski, założyciel i pierwszy dyrektor Instytutu Zachodniego oraz wieloletni współpracownik Instytutu Kazimierz Kolańczyk.

Prezydent Ratajski nie zamierzał spełnić żądania Niemców i wyznaczył do dyspozycji własną osobę. Na ochotnika zgłosiły się też inne osoby, w tym Adam Po-szwiński, który został pośrednikiem między władzami wojskowymi a zakładnikami. 11 września udało się Niemcom ująć tylko 26 zakładników. Tydzień później, 19 września, liczba ta wzrosła do 38. W następnych dniach przybywali kolejni zakładnicy; wśród nich poznańscy studenci.

Zakładnicy początkowo umieszczeni zostali w Ratuszu, który był siedzibą władz miejskich. 28 października 1939 r. przeniesieni oni zostali do budynku gimnazjum Collegium Marianum przy ul. Różanej, a niecały miesiąc później, 20 listopada, do budynku gimnazjum im. Słowackiego przy ul. Głogowskiej. 8 grudnia 1939 r. obóz zakładników (*Geisellager*), która to nazwa pojawia się w dokumentach niemieckich, został rozwiązany. Część zakładników (30 osób) została jeszcze zatrzymana, a pozostali musieli meldować się raz w tygodniu w Komendanturze Wojskowej. Ostatecznie 15 marca 1940 r. władze wojskowe zwolniły ostatnie osoby. W sumie w okresie od 11 września 1939 do 15 marca 1940 r. za zakładników wzięto 114 osób.

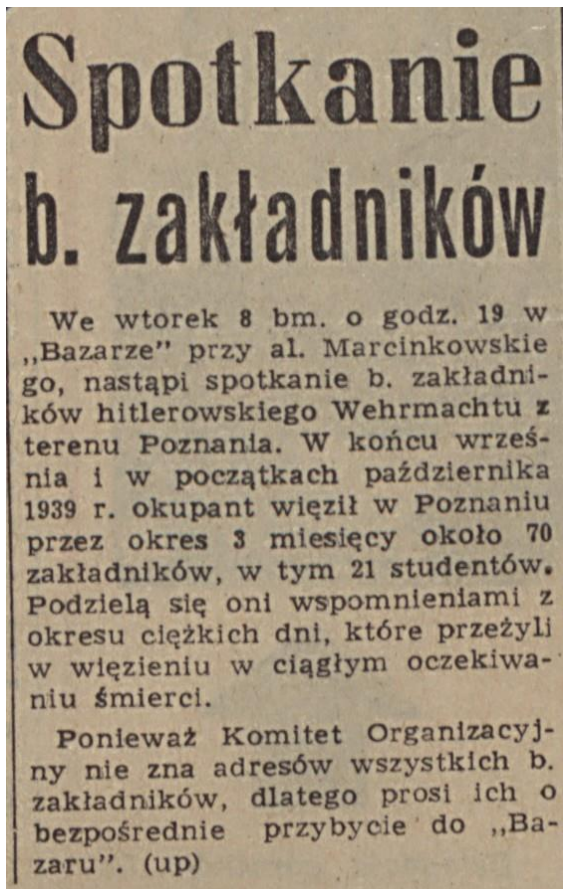
Historia zakładników była opisywana przez historyków. Warto zwłaszcza sięgnąć do artykułu Aleksandry Pietrowicz pt. „Zakładnicy miasta Poznania (z archiwum Adama Poszwińskiego)”, w którym autorka wyczerpująco przedstawia to zagadnienie, zwracając szczególną uwagę na rolę A. Poszwińskiego.

W badaniach Instytutu Zachodniego omawiana problematyka pojawiła się w latach 50. Sporządzona wówczas została pierwsza odręcznie spisana „Lista zakładników według kolejności urlopów” (fot.1), na której znalazło się 68 nazwisk. Pierwsze 54 nazwiska spisał Stanisław Szarmach (też: Scharmach), student medycyny, były zakładnik. Do listy tej dodano następnie 14 kolejnych nazwisk (z czego 7 ostatnich ołówkiem). Nie wiadomo, kto je dopisał. 11 nazwisk zostało wykreślonych; przy dwóch pojawia się znak zapytania. We wrześniu 1958 r. listę tę zweryfikował wspomniany Kazimierz Kolańczyk, „b. uczestnik obozu zakładników stoł. miasta Poznania (od 25 września 1939 r. - 8 grudnia 1939 r.)”, po wojnie profesor prawa na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz pracownik IZ. W złożonym do akt krótkim oświadczeniu Kolańczyk zanotował, iż „lista ta nie wzbudza żadnych zastrzeżeń, co do autentyczności. Prawie wszystkie osoby umieszczona na niej są mi znane i mogę co do nich poświadczyć, że rzeczywiście przybywały w obozie zakładników”. Dalej podkreśla jednak, iż lista nie jest pełna: „Zauważyłem na niej brak nazwisk: prof. Z. Wojciechowskiego, prof. St. Kasznicy, prof. B. Winiarskiego, prof. S. Błachowskiego, dyr. Łyczynka”.

Najpewniej z tych względów podjęto się przygotowania uzupełnionej „Listy zakładników według kolejności urlopów”. W jej sporządzeniu udział brali Józef Dombek, zakładnik-student, oraz prof. Józef Jan Bossowski, autor pierwszego opracowania o zakładnikach miasta Poznania, które ukazało się w 1946 r. na łamach „Przeglądu Wielkopolskiego”. Sam Bossowski też był zakładnikiem. Na uzupełnionej liście widnieje 114 nazwisk.

Z tą listą 8 grudnia 1959 r. pracownik IZ udał się do poznańskiego Bazaru, gdzie odbyło się „spotkanie b. zakładników hitlerowskiego Wehrmachtu z terenu Poznania”. Prawdopodobnie było to jedno z pierwszych (jeśli nie pierwsze) spotkań

byłych zakładników. W zamieszczonym w „Gazecie Poznańskiej” (fot. 2) komunikacie pojawia się bowiem informacja: „Ponieważ Komitet Organizacyjny nie zna adresów wszystkich b. zakładników, dlatego prosi ich o bezpośrednie przybycie do ‘Bazaru’”. Adresy te dopisywał do listy pracownik Instytutu, dodając też adnotacje o tym, czy dana osoba jeszcze żyje. Na końcu wykazu zamieścił następujące uwagi: „Wg informacji uczestników spotkania lista jest kompletna” oraz „Dane dodatkowe ustalone na podstawie informacji uczestników spotkania b. zakładników w dniu 8 XII 1959 w Bazarze”. Autor obu komentarzy podpisał się „K.”

Fot. 2. „Gazeta Poznańska”, 7.12.1959 r., nr 293, s. 2.

Wykaz ten posłużył do przygotowania trzeciej wersji „Listy zakładników”, w której 114 nazwisk podzielono na „internowanych w Ratuszu, internowanych na Rosenstr. oraz studentów”. W każdej z grup nazwiska ułożono alfabetycznie. Planowano ponadto dopisać informacje o dacie internowania i zwolnienia, jednak obie te rubryki pozostawiono, z trzema wyjątkami, puste. Dokument złożony został do instytutowego Archiwum i opatrzony sygnaturą IZ Dok.I-189.

Tę właśnie listę udostępniamy (fot. 3).

O d p i s

JZ Dok. I-189 10

ołówkiem udzielona
przez p.
Józefa Dombka

Lista zakładników.

Internowanych w Ratuszu

nr.	nazwisko	imie	zawód	internow. zwoln.
1.	X Prof. Baranowski	Zygmunt	prof. uniw.	19.9.39
2.	Baranowski	Rudolf	adwokat	
3.	X Prof. Bączkiewicz		naucz. gimn.	
4.	Prof. Błachowski	Stefan	prof. uniw.	
5.	Brczewski	Ludwik	mistrz piekar.	
6.	Prof. Bossowski	Józef	prof. uniw.	
7.	Brzeski	Leon	dyrektor bk.	
8.	Biedziński	Feiks	rew. księg.	
9.	Burek	Józef	mistrz ślus.	
10.	dr Celichowski	Kazimierz	chemik	
11.	X. Prof. Chilomer	Antoni	proboszcz	
12.	Chojecki	Stefan	dyrektor	
13.	dr Gwałkowski	Adam	dentysta	
14.	Czapski	Stefan	kupiec	
15.	Czekala	Wincenty	kawiarn.	
16.	Czerniewicz	Edmund	fabrykant	
17.	Deierling	Jan	kupiec	
18.	X Prof. Detloff	Szczęśny	prof. uniw.	
19.	Donaj	Adam	fryzjer	
20.	Dyczkowski	Stanisław	wł. drogerii	
21.	Dzierzewicz	Kazimierz	mistrz krawiec.	
22.	Eborowicz	Julian	adwokat	
23.	Etter	Ruppert	mistrz krawiec.	
24.	Hadryś	Henryk	wł. kawiarni	
25.	Hanis	Jan	urzędnik star.	
26.	dr Hoppe	Mieczysł.	adwokat	
27.	Jagielski	Robert	urzędnik	
28.	Jaros	Walenty	kupiec	
29.	Kaczmarek	Mikołaj	kupiec	
30.	Katek	Walenty	restaurat.	
31.	Kandzióra	Karol	kupiec	
32.	Kujawa	Wojciech	"	
33.	Kujawa	Tomasz	"	
34.	Kunert	Marian	"	
35.	dr Krzyżankiewicz	Włodzim.	adwokat	
36.	Łagodziński	Nikodem	mistrz rezán.	
37.	Łuszczewski	Władysł.	kupiec	
38.	Maciejewski	Józef	dentysta	
39.	Makowski	Władysł.	kupiec	
40.	mg. Marchwicki	Zdzisław	dyrektor	
41.	Majer	Henryk	adwokat	
42.	Miotek	Władysław	urzędnik	
43.	Motyliński	Karol	urzędnik	
44.	Okopiński	Tadeusz	aptekarsz	
45.	Orzańkiewicz	Gracjan	kupiec	
46.	Nehring	Edmund	adwokat	
47.	Nowomiejski	Karol	kupiec	
48.	Nowosielski	Zygmunt	adwokat	
49.	Nurkowski	Henryk	wł. restaur.	
50.	Prof. Padlewski	Leon	prof. uniw.	
51.	Pakiński	Władysł.	mistrz kraw.	
52.	Pawlak	Bogdan	uczeń	
53.	Piotrowski	Tadeusz	kupiec	

JZ.Dok.1-189 44

- 2 -

54.	Pohl	Wincenty	mistrz piek.	
55.	Rychter	Krystyn	kupiec	
56.	X Szpikowski		naucz.gimm.	22.10.39
57.	Stempniewicz	Stanisław	fabrykant	
58.	Strzelczyk		"	
59.	Swędrzyński	Stefan	kawiar.właśc.	
60.	Święciński	Stanisław	kupiec	
61.	X prał. Taczak	Teodor		
62.	Prof. Taylor	Edward	prof.uniw.	
63.	Tomaszewski	Kazimierz	urzędnik	
64.	Tyliński	Antoni	wł. kaw.	
65.	Weiss	Feliks	kupiec	
66.	Prof. Winiarski	Bogdan	prof.uniw.	
67.	Wlazło	Leonard	advokat	
68.	Wojciechowski	Józef	krawiec	
69.	Prof. Wojciechowski	Zygmundt	prof.uniw.	
70.	Wyrzykowski	Ludwik	notariusz	

Internowani na Rosenstr.

71.	Janczewski	Stanisław	kupiec	
72.	Janczewski	Bronisław	"	
73.	May	Roman	urzędnik	
74.	Grzegorzewski	Konstanty	urzędnik	
75.	Mielcarski	Wiktor	kupiec	
76.	Siuchniński	Józef	"	
77.	Giese	Antoni		
78.	Hamerski	Paweł		
79.	Nowaczyk	Leon		
80.	Łuczywek	Franc.	dyrektor	
81.	Kabaciński	Piotr	mistrz piekar.	
82.	Jynska	Marcin		
83.	Łuczak	Józef	kupiec	
84.	Labacki	Stefan		
85.	Kicler	Stanisław		
86.	Słatała	Piotr	nadzorca	
87.	Kaniewski	Feliks	kupiec	
88.	Prof. Kasznica	Stanisł.	prof.uniw.	
89.	Okopiński	Jan	kupiec	
90.	Handschuh	Bronisław	"	
91.	Okopiński		aptekarz	
92.	Koszewski		kupiec	

Studenci

1.	Kowalski	Mieczysław	14. Makowiecki	Eugeniusz
2.	Szafarkiewicz	Ludomir	15. Grochowski	Feliks
3.	Kajzarski	Joachim	16. Duda	Władysław
4.	Grajkowski	Jan	17. Kopeć	Zenon
5.	Lipiński mgr	Franc.	18. Posadzy	Mieczysław
6.	Szkopek	Teofil	19. Szelejak	Szczepan
7.	Ossowski	Benedykt	20. Dambek	Józef
8.	Szarmach	Stan.	21. Kożusznik	Wład.
9.	Szoma	Wiktor	22. Kołodziej	Jan
10.	Kolańczyk mgr	Kazim.		
11.	Sitariski	Wład.		
12.	Pawlak	Bogdan		
13.	Gasz	Franc.		

Handwritten notes:
 - 11.12.39
 - [Signature]
 - [Signature]

Fot. 3. Lista zakładników.

Kilka lat później, w 1963 r., urzędnik Kazimierz Tomaszewski, były zakładnik, złożył Edwardowi Serwańskiemu krótką relację o swoich przeżyciach. Serwański spisał je i przekazał do Archiwum (IZ Dok.III-127). Całą relację Tomaszewskiego zamieszczamy poniżej:

„W dniu 12 października 1939 r. przybyli do mnie do domu w Poznaniu przy ul. Chwiałkowskiego 12 (dawniej Szwajcarska) żołnierze niemieccy pod komendą feldfebla i oznajmili, że jestem aresztowany jako zakładnik wojskowy. Zaprowadzono mnie na Odwach przy Starym Rynku. Oprócz mnie zabrano również p. Hanysa z ul. św. Jerzego.

Na Odwachu zarejestrowano nas i zaprowadzono do Ratusza. Znalazłem się w dużej Sali, prawdopodobnie Odrodzenia, gdzie zastałem już około 50-ciu osób. Na Sali rozłożone były sienniki. Jak się dowiedziałem, aresztowania były już we wrześniu. Wśród aresztowanych byli między innymi notariusz Nowosielski, kupiec Stempniewicz, Adam Poszwiński - radny miejski, który był łącznikiem między zakładnikami a dowódcą wojskowym miejscowej komendantury, i inni.

Z komendantury przychodził adiutant-porucznik. Był on nieprzyjemny. Pamiętam, że gdy na apel w porę nie wstał notariusz Nowosielski, skazał go na trzy dni aresztu w Prezydium Policji przy Franc. Ratajczaka.

Byliśmy skazani na bezczynność. Obsługiwali nas żołnierze, którzy przynosili posiłki, wodę i zajmowali się porządkami. Pragnę zaznaczyć, że obiady i kolacje przynoszono nam z restauracji „Piwnica Ratuszowa”. Pamiętam, że całe wyżywienie kosztowało 4500 marek. Kiedy restaurator wystąpił do władz wojskowych z rachunkiem, te z kolei zażądały od nas zapłacenienia. Wówczas oświadczył kupiec Stempniewicz, że ma na koncie w banku dziesiątki tysięcy marek, które Niemcy obłożyli aresztem i oddaje to konto do dyspozycji. I na tym się zakończyło.

Trzeba tutaj odróżnić wśród zakładników dwie grupy. Pierwsza to była grupa pod ścisłym aresztem, nie wolno im było wychodzić. Grupa druga była zwalniana co trzeci dzień, po czym wracała do Ratusza. Sam należałem do grupy pierwszej.

Z domu mogliśmy otrzymywać paczki z bielizną oraz odzież. O widzeniach nie było mowy. Na apelach powtarzano nam, że jesteśmy zakładnikami wojskowymi, że aresztowani mają gwarantować Niemcom bezpieczeństwo i porządek w Poznaniu.

W Ratuszu byliśmy do połowy grudnia 1939 r. Po tym terminie przeniesiono nas na ul. Różaną do gmachu szkolnego. Stamtąd w styczniu 1940 r. przeniesiono nas do Gimnazjum Czajkowskiego na ul. Mylną.

Na początku lutego 1940 r. zwolniono nas, z tym, że dwa razy w tygodniu musieliśmy się meldować w komendanturze przy ul. Solnej.

Pragnę podkreślić, że nie należy mylić sprawy zakładników wojskowych z aresztowanymi, wśród których była grupa profesorów, lekarzy i inni. Tych aresztowało Gestapo i siedzieli w Domu Żołnierza. Po zwolnieniu otrzymałem zaświadczenie, które załączam. Po powrocie do domu dowiedziałem się od mojej żony, że otrzymała ona zaświadczenie ze strony władz wojskowych, iż nie wolno jej wysiedlać, ponieważ mąż jest zakładnikiem wojskowym”.

Być może warto jeszcze w tym miejscu wspomnieć, iż o zakładnikach na kartach swoich wspomnień (wydanych niedawno przez Instytut Zachodni) mówi też Karol Marian Pospieszalski, twórca okupacyjnego archiwum IZ:

„Brat mojej narzeczonej Jan Grajkowski przebywał jak zakładnik w szkole podstawowej przy ul. Różanej. Sprawa zakładników jest w literaturze szeroko opisana - byli nimi profesorowie, bogaci mieszczenie i studenci. Warunki ich życia były dość znośne. Dopuszczano nawet odwiedziny, z czego pewnej niedzieli skorzystaliśmy. Osobny pokój był rozmównicą. Tam spotkaliśmy się z Jankiem, tam też widziałem niektórych profesorów, m.in. prof. Winiarskiego. Odpowiadali oni swoim życiem za spokój w Poznaniu, w szczególności bezpieczeństwo niemieckich mieszkańców i najeźdźców. Ten obóz został na początku grudnia rozwiązany. Gestapo domagało się oddania mu wszystkich więźniów, ale Wehrmacht zwolnił ich zanim policja wzięła sprawy w swoje ręce. W ten sposób Janek Grajkowski odzyskał wolność”. (K. M. Pospieszalski, *„To wszystko przeżyłem...”*. Wspomnienia, Poznań 2019, s. 87).

Bogumił Rudawski - dr, pracownik Instytutu Zachodniego, historyk, zajmuje się dziejami okupacji niemieckiej w Polsce i II wojną światową.